

De economie van de apartheid

In zijn toespraak voor de „Nasionale Partij” kondigde de Zuidafrikaanse premier Botha onlangs aan het omstreden stelsel van apartheid te zullen voortzetten. Dit betekent o.a. dat er geen vierde Kamer in het parlement voor de zwarte bevolking komt, dat de vernederende pasjeswet niet wordt ingetrokken en dat de thuislanden zullen blijven bestaan. Het systeem wordt op mineure onderdelen verzacht, maar het beleid van de „gescheiden ontwikkeling” blijft overeind. Het internationale protest tegen het Zuidafrikaanse beleid was blijkbaar aan dovemansoren gericht.

De roep om maatregelen tegen het Zuidafrikaanse beleid zal na de teleurstellende toespraak ongetwijfeld luider worden. Er zijn hierbij twee groepen te onderscheiden: de boycotters en de infiltranten. De eerste groep denkt door een politiek en economisch isolement het regime op de knieën te kunnen krijgen. Zij vergeten echter dat economische sancties zelden succesvol zijn. Een inventarisatie bracht aan het licht dat van de 108 sancties die vanaf 1914 zijn ingevoerd slechts 39 min of meer aan hun doel beantwoordden 1). Altijd is het een kwestie van lange adem. Het kostte het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten bij voorbeeld bijna vijftien jaar voordat, mede door toedoen van de economische boycot, het Rhodesische bewind zwichtte, terwijl toch bijna 70% van de internationale handel van Rhodesië met deze twee landen werd gevoerd. De infiltranten geven er de voorkeur aan om het systeem „van binnen uit” te veranderen. Door te investeren in Zuid-Afrika menen zij bij voorbeeld het lot van de zwarte bevolking te kunnen verbeteren: de vakbonden worden erkend, de lonen worden verhoogd enz. Het is de vraag of zij hun mogelijkheden niet schromelijk overschatten. De apartheid is meer dan het achterstellen van de zwarte arbeider op het gebied van de arbeidsvoorwaarden. Beide benaderingen gaan aan dezelfde beperking mank: zij berusten niet op een analyse van een economie die op apartheid is gebaseerd.

Hoe werkt een economie waarin de economische politiek door en voor blanken is ontworpen? Er zijn drie sectoren te onderscheiden 2). In de *traditionele, agrarische sector* werken uitsluitend zwarte arbeiders. Moderne kapitaalgoederen zijn afwezig. De enige produktiefactoren zijn dus „zwarte” arbeid en grond. De tweede sector is de *modernere landbouw*. Hier werken ook alleen zwarte arbeiders, doch in combinatie met de produktiemiddelen grond en kapitaal, die aan de blanke bevolking toebehoren. Ten slotte is er een *industriële sector* waar blanke en zwarte arbeiders werken, en waarin „blank” kapitaal wordt gebruikt. De traditionele sector werkt als een reservoir van arbeidskrachten: „zwarte” arbeid wordt er aan onttrokken en vloeit er naar af. Tevens wordt in deze sector de „vloer” voor de verdiende „zwarte” inkomens in de andere twee sectoren van de economie gelegd. Het systeem is theoretisch in evenwicht als aan de gebruikelijke marginale condities voor arbeid en kapitaal in de verschillende sectoren en tevens tussen de sectoren is voldaan.

Zo lijkt er een stabiel economisch systeem mogelijk te zijn, waarin exploitatie van de zwarte arbeid door blanken weliswaar ethisch verwerpelijk is, maar economisch rationeel. De schijn bedriegt echter. De discriminatie leidt ertoe dat de allocatie niet optimaal is en er verlies aan efficiency optreedt. Zo wordt het loonniveau van de blanke arbeider hoger vastgesteld dan dat van de zwarte: een afwijking die niet uit produktiviteitsverschillen kan worden verklaard. Ook vereist de politieke constellatie volledige werkgelegenheid voor de blanke beroepsbevolking. Dit leidt ertoe dat een deel van de industriële werkgelegenheid is voorbehouden aan de duurdere „blanke” arbeid, die zonder wettelijke maatregelen door „zwarte” arbeid zou worden verdrongen.

Het gevolg is dat er conflictsituaties ontstaan doordat politieke en economische doeleinden botsen. Zo zal als de kapitaalgoederenvoorraad sneller groeit dan het blanke arbeidsleger, het aantal banen waarvoor uitsluitend blanken in aanmerking komen (de „job reservation”) moeten afnemen. Dit zal tegen de zin van de politici zijn, omdat de economische opkomst van de zwarte bevolkingsgroep de politieke dominantie van de blanken in gevaar zal brengen. Een ander voorbeeld van de inconsistentie van het systeem is dat een verlaging van het „blanke” loon in de industrie niet snel toereikend zal zijn om volledige werkgelegenheid voor deze bevolkingsgroep te garanderen. De (blanke en zwarte) werk-

gelegenheid in de industrie zal weliswaar toenemen, maar het is vooral de „zwarte” werkgelegenheid die profiteert. Het aandeel van de goedkope „zwarte” arbeid is immers veel hoger dan dat van de blanke arbeid. Ook het verhogen van de „job reservation” zal niet leiden tot volledige werkgelegenheid voor de blanken: het effect is dan immers een gemiddelde loonstijging door het toegenomen aandeel van dure „blanke” arbeid, en (dus) een afkalking van de industriële werkgelegenheid. Ten slotte zal het verlagen van het „zwarte” loonniveau in de industrie de „blanke” werkgelegenheid niet bevorderen. De „zwarte” en de „blanke” industriële werkgelegenheid neemt door de kostenverlaging in eerste instantie wel toe, maar de kostenbesparing in de landbouw, waar uitsluitend „zwarte” arbeid wordt ingeschakeld, is veel groter. Het effect op de langere termijn is dat industrieel kapitaal naar de landbouw stroomt, en de industriële „blanke” werkgelegenheid niet of slechts fractioneel verbetert. „The complete white domination of the economy and its policy parameters does not free whites from awkward conflicts and contradictions between the subclasses of white labor and white capital and between the different policy goals which whites simultaneously seek” 3).

De discriminatie van arbeidskrachten vindt niet alleen plaats via hogere inkomens voor blanken en „job reservation” maar ook indirect, via het onderwijs en de „on the job training” 4). De zwarte bevolkingsgroep kan zich door institutionele beperkingen niet kwalificeren voor de betere banen. Het gevolg hiervan is dat het schijnbaar objectief, op de markt bepaalde loon toch een element van discriminatie bevat. Het loon voor geschoolde arbeid is immers door de beperkingen die aan de zwarte bevolkingsgroep zijn opgelegd, kunstmatig hoog. Voor ongeschoolde arbeid geldt het omgekeerde. De tegenstelling tussen zwart en blank en tussen de blanken onderling nemen hierdoor verder toe. Zo zullen de belangen tussen geschoolden en ongeschoolde blanken botsen, evenals die van de politici, die de ongeschoolde produktie door de zwarte bevolkingsgroep zien gemonopoliseerd, en de industriëlen die oog hebben voor de resulterende loonkostenverlaging.

De sectorale beschrijving van de Zuidafrikaanse economie is natuurlijk een simplificatie van het economische systeem. Maar deze vereenvoudiging is niet van realisme ontbloot. Zo zijn de gescheiden woongebieden (de thuislanden) en het pasjessysteem voor de zwarte bevolking met het model te verklaren. Zij zorgen er immers voor dat het „zwarte” loonniveau voor ongeschoolde arbeid laag blijft, doordat de stroom uit de traditionele sector wordt ingedamd. Het loon in deze sector zal laag blijven of dalen vanwege de zwarte bevolkingsdruk, de steeds slechtere kwaliteit van de grond die in gebruik wordt genomen, en het ontbreken van „zwart” of „blank” kapitaal waarmee de produktiviteit kan worden opgevoerd. De thuislanden en de pasjes maken het ook mogelijk dat het loonniveau voor ongeschoolden afwijkt van het „zwarte” loonniveau in de traditionele sector. Op die manier kan worden voorkomen dat het loonniveau in de industrie ten gevolge van een toestroom van zwarte arbeiders scherp daalt en de dure blanke arbeiders worden „uitgedreven”.

De apartheidspolitiek in Zuid-Afrika krijgt hierdoor een andere dimensie. Zij is niet een irrationeel, maar juist een rationeel verschijnsel, dat wortelt in de economische structuur. De conclusie is daarom somber. De welvaart van de blanke bevolking berust zo sterk op de apartheid dat concessies van de blanke regering niet zijn te verwachten, economische boycotts en diplomatieke druk ten spijt.

H. Kamps

1) Zie de bespreking van het rapport *Economic sanctions reconsidered: history and current policy*, van G. Hufbauer en J. Schott in *The Economist*, 3 augustus 1985, blz. 63.

2) R.C. Porter, A model of the Southern African-type economy, *The American Economic Review*, december 1978.

3) Idem, blz. 751.

4) Zie de uitbreiding van het model van Porter door M. Lundahl, The rationale of apartheid, *The American Economic Review*, december 1982.